

JĘZYK POLSKI

ORGAN TOWARZYSTWA MIŁOŚNIKÓW JĘZYKA POLSKIEGO
WYDAWANY Z ZASIŁKIEM KOMITETU BADAŃ NAUKOWYCH

Andrzej Dyszak, Bachorce—Bydgoszcz

Śp. Edward Szmańda
(9 VIII 1925—10 V 1998)

Z szeregów Towarzystwa Miłośników Języka Polskiego odszedł jego Członek Honorowy, wieloletni Przewodniczący Zarządu Oddziału Bydgoskiego TMJP, mgr Edward Szmańda.

Poznałem Go, będąc jeszcze studentem bydgoskiej WSP i uczestnicząc w organizowanych przez Niego w siedzibie ZNP odczytach o języku polskim. Po wielu latach, kiedy rozpocząłem pracę w Zakładzie Językoznawstwa wspomnianej uczelni i wstąpiłem do TMJP, zetknąłem się z Nim ponownie. Nie przypuszczałem jednakże wówczas, że zostanę Jego następcą i z tej racji będę żegnał Go w dniu pogrzebu na bydgoskim Cmentarzu Najświętszego Serca Pana Jezusa, a potem napiszę o Nim wspomnienie¹⁾.

Był z urodzenia bydgoszczaninem. Na świat przyszedł 9 sierpnia 1925 roku jako syn Romana i Cecylii z domu Wiśniewskiej. Pochodził z bardzo muzycznej rodziny: dwaj jego bracia śpiewali w chórze Arion, trzeci grał na skrzypcach, a czwarty

¹⁾ Serdeczne podziękowanie pragnę w tym miejscu złożyć pani Gabrieli Szmańdowej, która przekazała mi swoje notatki, dotyczące życia i działalności Jej zmarłego Męża.

był profesorem reżyserii dźwięku w Akademii Muzycznej w Warszawie. Sam grał na fortepianie, a muzyka była jedną z jego życiowych pasji²⁾.

Kształcił się w Bydgoszczy, Toruniu i Poznaniu. W I Państwowym Liceum i Gimnazjum Męskim w Bydgoszczy uzyskał świadectwo dojrzałości (1948). Na Wydziale Humanistycznym UMK w Toruniu otrzymał dyplom magistra filozofii w zakresie filologii polskiej na podstawie pracy pt. *Nazwy miejscowe Ziemi Chełmińskiej do XIII w.* (1952). W Poznaniu ukończył kursy, najpierw podstawowy (1974), a potem doskonalący (1975—1976), organizowane przez Centrum Informacji Naukowej, Technicznej i Ekonomicznej, i w ten sposób uzupełnił swoje kwalifikacje bibliotekarskie, uzyskane po dwuletnim korespondencyjnym kursie dla pracowników bibliotek powszechnych (1960), bowiem mimo ukończonych studiów polonistycznych nie związał się zawodowo z polonistyką, ale pracował w Miejskiej Bibliotece Publicznej w Bydgoszczy, początkowo na stanowisku młodszego bibliotekarza z obowiązkami kierownika (1960—1962), a później — pracownika półetatowego Oddziału Rękopisów w Dziale Zbiorów Specjalnych (1963—1966). Nie była to jednakże ani pierwsza, ani ostatnia praca zarobkowa Edwarda Szymańdy. Wcześniej (1940—1959) był pracownikiem przedsiębiorstwa przewozowego Rawa, przejętego po wojnie przez spółdzielnię Autotrans. Natomiast w roku 1972 podjął pracę w Zakładach Wytwórczych Sprzętu Teleelektronicznego «Telkom—Telfa» jako specjalista do spraw informacji naukowo-technicznej.

Kiedy powstawało Bydgoskie Towarzystwo Naukowe (BTN), Edward Szymańda zaangażował się do prac organizacyjnych i administracyjnych (1958). Najpierw został współzałożycielem i sekretarzem komitetu organizacyjnego, a następnie członkiem zarządu tego Towarzystwa. Pełnił też w kolejności obowiązki kierownika biura (do 1969 r.) i kierownika biblioteki (do 1971 r.). Był również członkiem zarządu Towarzystwa Miłośników Bydgoszczy (od 1956 r.) i Członkiem Honorowym tej organizacji oraz współzałożycielem (1962) i sekretarzem Sekcji Bibliofilskiej Kujawsko-Pomorskiego Towarzystwa Kulturalnego. Za swoją działalność otrzymał m.in. Odznakę Tysiąclecia Państwa Polskiego, Medal 25-lecia BTN, Medal z okazji 60-lecia Towarzystwa Miłośników Bydgoszczy, odznakę za szczególne zasługi dla rozwoju województwa bydgoskiego.

Największą pasję Edwarda Szymańdy stanowiło jednakże językoznawstwo (głównie onomastyka i słowotwórstwo). Na łamach bydgoskiego Ilustrowanego Kuriera Polskiego (IKP) popularyzował interesujące Go zagadnienia językoznawcze³⁾, rozpowszechniał wydawnictwa Towarzystwa Miłośników Języka Polskiego, którego członkiem był od 1949 r. (a od roku 1974 — także członkiem jego Zarządu Głównego), by wreszcie w roku 1954 rozpocząć starania o utworzenie w Bydgoszczy oddziału TMJP, w wyniku czego 11 lutego 1957 r. odbyło się zebranie organizacyjne z udziałem prof. Władysława Kuraszkiwicza jako przedstawiciela Zarządu Głównego. Mgr Edward Szymańda został pierwszym prezesem powołanego w ten sposób Koła TMJP (przekształconego później

²⁾ Te rodzinne tradycje kontynuuje córka Zmarłego, która studiuje w bydgoskiej Akademii Muzycznej.

³⁾ Zob. np.: Bartłomiej z Bydgoszczy (IKP, 24 XII 1953, s. 5), Prof. dr Kazimierz Nitsch — nestor językoznawców polskich (IKP, 31 I 1954, s. 5), Rok Pomorski w badaniach językoznaw-

w Oddział) i pełnił tę funkcję nieprzerwanie do 9 stycznia 1995 r., kiedy to ze względu na zły stan zdrowia zrezygnował z pracy w Zarządzie Oddziału. 12 grudnia tego samego roku prof. Marian Kucała — w imieniu Zarządu Głównego — wręczył Edwardowi Szmańdzie dyplom Członka Honorowego Towarzystwa⁴⁾.

W czasie pełnienia funkcji przewodniczącego Oddziału Bydgoskiego TMJP Edward Szmańda organizował otwarte zebrania członków i sympatyków Towarzystwa, połączone z odczytami⁵⁾, do których wygłaszania starał się zapraszać co pewien czas najwybitniejszych językoznawców polskich (w tym miejscu można wymienić m.in. nazwiska takich profesorów, jak Konrad Górski, Zenon Klemensiewicz, Stanisław Rospond, Stanisław Urbańczyk). Zainicjował i zorganizował — wspólnie z Oddziałem Wojewódzkim Naczelnej Organizacji Technicznej w Bydgoszczy — dwie ogólnopolskie konferencje naukowe na temat terminologii związanej z techniką (1971 — Problemy terminologiczne języka polskiego w technice, 1976 — Terminologia techniczna w języku polskim. Stan, wymagania, praktyka użytkowa).

Edward Szmańda należał też do Polskiego Towarzystwa Językoznawczego.

Jego dokonania znalazły uznanie różnych gremiów naukowych. W roku 1991 został członkiem Komisji Kultury Języka PAN. Pracował również w Komisji Poprawności i Kultury Języka w Radzie Prasy Technicznej. W 1988 roku uhonorowano Go Medalem im. Witolda Doroszewskiego i tegoż samego imienia nagrodą za całokształt działalności popularyzatorskiej oraz za wybitne zasługi w krzewieniu kultury języka polskiego. Wcześniej otrzymał Medal Komisji Edukacji Narodowej (1983).

Niebagatelny jest dorobek twórczy Edwarda Szmańdy (ponad sto różnego rodzaju publikacji). Obok licznych artykułów popularnonaukowych z zakresu językoznawstwa⁶⁾ obejmuje on teksty o tematyce regionalnej, kulturalnej i historycznej⁷⁾, w tym prace redakcyjne: dwa bydgoskie informatory-przewodniki turystyczne (1964, 1967) i Kronikę Bydgoską (t. II—III za lata 1964—1967).

czych (IKP, 12 XII 1954, s. 5), Język świadczy o nas (IKP, 15 V 1955, s. 6), W miłości i służbie dla języka polskiego (IKP, 27 XI 1955, s. 5), Nazwy ulic jako problem (IKP, 11 XI 1956, s. 5).

⁴⁾ Tytuł ten został nadany Zmarłemu na podstawie uchwały Walnego Zgromadzenia Delegatów TMJP w Krakowie z dnia 4 marca 1995 r.

⁵⁾ W latach 1959—1981 przygotował siedem cykli odczytowych. Oto ich tytuły: 1) Od początku mowy ludzkiej do języka polskiego, 2) Pisownia polska w rozwoju historycznym, 3) Piękno żywego słowa, 4) Język a kultura, 5) Język jako zwierciadło kultury polskiej, 6) Język utworów pisarzy polskich, 7) Język Polonii zagranicznej.

⁶⁾ Wśród czasopism, na łamach których je publikował, należy wymienić przede wszystkim Język Polski (zob. R. XXXIV, 1954, s. 136—8: Plan operacyjny czy operatywny?, tamże, s. 252—65: Zagadnienia z historycznej toponomastyki ziemi chełmińskiej; R. LIX, 1979, s. 26—35: Język narodowy czy międzynarodowy?; R. LX, 1980, s. 331—8: Przyczynek do życiorysu i działalności pisarskiej Bartłomieja z Bydgoszczy), a poza tym Poradnik Językowy (zob. z. 7—8/1978: Poradnictwo językowe na tle działalności w zakresie kultury języka w Bydgoszczy) oraz Prace Wydziału Humanistycznego BTN w Bydgoszczy (zob. z. 4/1969: Język jako przejaw kultury społecznej, z. 12/1979: Bartłomiej z Bydgoszczy i jego dzieło).

⁷⁾ Zob. np. Z przeszłości Bydgoszczy, [w:] Bydgoszcz. Historia, teraźniejszość, przyszłość. Informator, Bydgoszcz 1979, s. 17—9 i 21—2.

Nie sposób też nie wspomnieć o innych niż naukowe zainteresowaniach Edwarda Szymańdy, przytaczając słowa Jego Żony: «Był wielkim miłośnikiem gór, szczególnie Tatr, i wspaniałym przewodnikiem wypraw górskich. Tam też chętnie spędzał wolny czas, zawsze wspólnie z rodziną»⁸⁾.

Edward Szymańda zmarł 10 maja 1998 roku — przedwcześnie, nie zrealizowawszy wszystkich swoich planów i zamierzeń⁹⁾.

⁸⁾ Pragnę dodać, że oprócz wspomnianej wcześniej córki E. Szymańda wychował jeszcze dwóch synów. Starszy, historyk z wykształcenia (ukończył UAM w Poznaniu), wstąpił do zakonu dominikanów i odbył studia w Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie (pisuje artykuły do czasopism katolickich). Młodszy jest absolwentem Wydziału Matematyki i Informatyki UAM.

⁹⁾ Kilkanaście lat starał się o wydanie dzieła zbiorowego pt. O języku pisarzy polskich. Artykuły, mające stanowić tę książkę, przygotowali następujący autorzy (w nawiasach podają tytuły ich prac): H. Borowiec (Uwagi o języku i stylu Szymona Szymonowica), D. Buttler (Stylizacja groteskowa w twórczości prozatorskiej i poetyckiej Konstantego Idefonsa Gałczyńskiego), H. Dubowik (Zygmunta Krasinińskiego specjalne upodobania językowe, «Przeróżający» język Stanisława Przybyszewskiego, Język Stanisława Ignacego Witkiewicza w służbie czystej formy), U. Dzióbaltowska (O języku i stylu poezji Jana Kasprowicza, O języku poezji Ignacego Żóławskiego, Elementy stylistyczno-językowe w poezji Marii Pawlikowskiej-Jasnorzewskiej), T. Friedelówna (O języku artystycznym Marii Dąbrowskiej), S. Kania (Z zagadnień języka Jana Brzechwy), U. Kęsikowa (Właściwości językowe poezji Kazimierza Przerwy-Tetmajera), M. Korolko (Kultura językowa Piotra Skargi na przykładzie Kazań sejmowych), T. Kostkiewiczowa (Uwagi o języku poetyckim Ignacego Krasickiego), W. Kupiszewski (Język Teofila Lenartowicza), W. Kuraskiewicz (Uwagi o języku Mikołaja Reja), H. Kurkowska (Charakterystyka socjolingwistyczna polszczyzny Stefana Żeromskiego, O języku międzywojennych nowel Jarosława Iwaszkiewicza), Z. Kurzowa (Szkic języka Adama Mickiewicza), I. Kwilecka (Język staropolskich przekładów biblijnych od średniowiecza do renesansu), B. Moroń (Uwagi o języku Józefa Ignacego Kraszewskiego), D. Ostaszewska (O języku poetyckim Jana Andrzeja Morsztyna), S. Rospond (Artyzm językowy Jana Kochanowskiego), H. Rybicka-Nowacka (O języku poezji Stanisława Trembeckiego, O języku powieści historycznych Henryka Sienkiewicza), R. Sinielnikoff (Literacki charakter prozy Łukasza Górnickiego, Artyzm językowy Juliana Tuwima), E. Stachurski (Uwagi o języku i stylu Adolfa Dygasińskiego), I. Szlesiński (Język Samuela Twardowskiego), J. Węgier (Słownictwo i frazeologia komediopisarzy Oświecenia), H. Wieczorkiewicz (Język Stanisława Herakliusza Lubomirskiego), M. Wojtak (O języku i stylu utworów Juliusza Słowackiego, Próba charakterystyki języka i stylu utworów Stanisława Wyspiańskiego). Zebrane materiały przekazał E. Szymańda do BTN. Redakcję naukową powierzono prof. H. Rybickiej-Nowackiej, szczegółową recenzję wydawniczą przygotował prof. W. Kuraskiewicz. Opieszwały postęp prac w redakcji technicznej BTN i trudności z uzyskaniem odpowiednich funduszy na duże przedsięwzięcie wydawnicze (ok. 30 arkuszy) spowodowały to, że mimo niejednej interwencji Szymańdy książka nie została wydrukowana. Kiedy po zmianie stosunków społeczno-politycznych w Polsce BTN upadło, teczki z maszynopisami i nie uporządkowanymi uwagami recenzenckimi trafiły do mnie, jako do nowego prezesa Oddziału Bydgoskiego TMJP. Ich stan fizyczny przedstawiał się żałośnie. Nie widziałem możliwości znalezienia osoby, która podjęłaby się ponownych prac redakcyjnych. Fiaskiem zakończyły się też moje starania o sfinansowanie tego przedsięwzięcia przez Wydział Kultury w Urzędzie Miejskim w Bydgoszczy (nie mogłem przedstawić żądanego kosztorysu przed opracowaniem maszynopisów, a z drugiej strony nie mogłem myśleć o ich opracowaniu, nie mając na to funduszy). W tej sytuacji przekazałem wszystkie materiały do książki O języku pisarzy polskich do Biura Zarządu Głównego TMJP. Obecnie teczki z tymi materiałami znajdują się w Archiwum PAN w Krakowie.